УДК 377:378.1:37.013.42-364:376
DOI https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2025.103.07

Горліченко М. Г., Гонімар В. І., Ореховська Н. О.

ОСВІТА БЕЗ БАР’ЄРІВ: СТВОРИТИ МАЙБУТНЄ ДЛЯ КОЖНОГО

У статті розглядаються сучасні підходи та ключові аспекти впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти. Основна увага приділяється створенню доступного та безбар’єрного навчального середовища для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Аналізуються основні моделі інклюзивного навчання, включаючи повну, часткову інтеграцію та спеціалізовані програми, застосовуються їхні переваги та виклики впровадження. Особлива увага приділяється адаптації навчальних програм, використанню технологій компетентнісного навчання та допоміжних технологій, які сприяють забезпеченню рівного доступу до знань. Розглядаються успішні практики інклюзії у фахової передвищій та вищій освіті, підкреслюється важливість розробки методичних рекомендацій, диференційованих завдань та цифрових ресурсів для підтримки здобувачів освіти з особливими потребами. Аналізується роль педагогів у створенні інклюзивного освітнього середовища, їх підготовка та підвищення кваліфікації. Також досліджуються виклики, з якими стикаються навчальні заклади під час впровадження інклюзивних підходів, зокрема необхідні модернізація матеріально-технічної бази, розробки нормативно-правових документів та впровадження ефективних методик навчання. Окремо висвітлюються перспективи розвитку інклюзивної освіти в контексті цифровізації навчального процесу, використання онлайн-платформи, інтерактивних навчальних матеріалів та віртуальної реальності для розширення можливостей інклюзивного навчання. Важливим аспектом є забезпечення психологічної підтримки здобувачів освіти, створення толерантного середовища, що сприяє їх соціалізації та адаптації до навчального процесу. У підсумку, підкреслюється необхідний комплексний підхід до реалізації інклюзивної освіти, що включає співпрацю державних установ, освітніх закладів, громадських організацій та роботодавців. Створення рівних можливостей для всіх здобувачів освіти сприяє їх професійній самореалізації та активній участі в суспільному житті.

Ключові слава: *інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне середовище, освітній процес, здобувачі освіти з особливими освітніми потребами, доступність, індивідуалізація, рівні можливості.*

Інклюзивна освіта – це створення рівних можливостей та поваги до різноманітності в навчальному середовищі. Вона враховує індивідуальні потреби здобувачів освіти, особливо з особливими освітніми потребами. Проте, існують бар’єри, такі як недостатня адаптація програм та інфраструктури, а також обмежена підготовка педагогів.

Інклюзія передбачає створення доступного та прийнятного середовища, де кожен здобувач може реалізувати свій потенціал. Вперше термін «інклюзивна освіта» був використаний у Саламанській декларації в 1994 році, а інноваційні підходи щодо здобуття освіти осіб з обмеженими можливостями, які прийняті освітньою спільнотою, були окреслені в «Рамках дій стосовно освіти осіб з особливими потребами». Основні принципи інклюзивної освіти включають доступність, рівність, участь та індивідуалізацію. За умов інклюзивної освіти важливо не адаптувати здобувачів освіти до існуючих вимог, а реформувати заклади освіти та шукати нові педагогічні підходи.

Інклюзивна освіта має кілька важливих аспектів, які роблять її значущою в сучасному освітньому процесі. По перше, це права людини та соціальна справедливість, які забезпечують рівні можливості та сприяють подоланню дискримінації (така офіційна позиція європейської спільноти була висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини). По-друге, це особистий розвиток, який допомагає учням реалізувати свій потенціал та розвинути впевненість у собі. По третє, соціальна інтеграція та співпраця, які формують толерантне суспільство, де всі почуваються цінними та прийнятими. По четверте, підвищення якості освіти, бо інклюзія стимулює впровадження інноваційних методів навчання. По п’яте, економічні та соціальні переваги, сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців та зменшує витрати на спеціалізовану освіту.

Інклюзивна освіта – це створення комфортного та доступного освітнього середовища, де кожен здобувач освіти може розвиватися відповідно до своїх можливостей. Вона сприяє соціальній інтеграції, самореалізації та професійному зростанню, особливо для осіб з особливими потребами.

Проблеми організації інклюзивної освіти, перспективи її впровадження висвітлені в наукових працях багатьох закордонних і вітчизняних учених, серед яких Г. Банч, В. Бондар, Т. Бут, Л. Будяк, О. Дікова-Фаворська, Т. Євтухова, М. Чайковський, З. Шевців, Л. Штефан та ін.

На думку Г. Банча, інклюзія потребує глибокої трансформації освітньої системи та суспільства загалом. Це не просто реформа освіти, а нова філософія соціальної справедливості, яка визнає право кожної людини, включаючи людей з інвалідністю, на повноцінну участь у всіх сферах суспільного життя.

М. Чайковський у своїй дисертації детально досліджував методику роботи з молодими людьми з особливими потребами у виші. Він підкреслював, що якісна вища освіта є ключем до успішної інтеграції таких студентів у суспільство та їхнього професійного зростання [1].

Тоні Бут наголошує, що інклюзія – це не тільки забезпечення фізичного доступу до освіти, а й розвиток середовища, яке враховує різноманітність учнів, сприяє рівності та підтримує всіх учасників освітнього процесу.

Інклюзивне освітнє середовище, за концепцією Клімова, Ясвіна та Тарасової, передбачає створення доступного простору для соціалізації дітей з різними потребами. Воно включає адаптований матеріальний компонент (приміщення, обладнання), гнучкий змістово-методичний блок (індивідуальні плани, різноманітні методики) та сприятливий комунікативно-організаційний компонент (професіоналізм педагогів, позитивний клімат) [2].

Іншим аспектом інклюзивної освіти є формування соціально-педагогічної та соціально-психологічної готовності здобувачів з особливими потребами та членів їхніх родин до активного і продуктивного функціонування в інклюзивному освітньому просторі ЗВО [1].

Шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями був довгим. «Неповноцінність і непотрібність людей з порушеннями було визнано в основах Римського права, яке стало основоположним у законодавстві більшості європейських країн, закріпило юридичний статус повної безправності людей з обмеженнями майже до 20-го століття. Законодавство захищало «повноцінну більшість» від «неповноцінної меншості», жорстко фіксуючи обмеження громадянських прав інвалідів.

– Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти відбувалося з 966–1715 рр.

– Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти – 1715–1806 рр.

– Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти – 1806–1927 рр.

– Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація – 1927–1991 рр.

– Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії розпочався з 1991 р.» [3].

Загальна декларація прав людини (1948 р.) [4] сформувала ключові стандарти прав людини в тому числі й щодо права на здобуття освіти всіх людей без винятку, зокрема й осіб з особливими потребами.

У процесі дослідження використано міждисциплінарний підхід, що поєднував аналіз теорії та практики інклюзивної освіти, зокрема наукові джерела, нормативно-правові акти та досвід навчальних закладів. Дослідження включало вивчення літератури, аналіз думок педагогів, учнів та батьків, а також конкретних випадків інклюзивного навчання для формування рекомендацій щодо створення доступного та підтримуючого середовища.

Інклюзивна освіта в Україні регулюється низкою законів та нормативних актів, які забезпечують рівний доступ до якісної освіти для всіх, зокрема осіб з особливими освітніми потребами. Конституція України (ст. 53) закріплює право на освіту, а закони «Про освіту» (част. 1, стаття 6), «Про загальну середню освіту» (стаття 20), «Про професійно-технічну освіту» та «Про вищу освіту» (стаття 3, 4) – заходи організаційного забезпечення інклюзивного навчання. Окремо увагу приділено нормативним документам, що забезпечують доступність освітнього процесу, зокрема постановам КМУ № 1321 (15.12.2021 р.) та № 635 (10.07.2019 р.), які регламентують інклюзивне навчання у фахових передвищій та вищій освіті, передбачаючи адаптацію середовища та психолого-педагогічний супровід. Також Закон України «Про соціальні послуги» визначає права дітей з особливими потребами на підтримку в освітньому процесі.

В Україні розвиток інклюзивної освіти розпочався наприкінці XX століття завдяки програмі «Крок за кроком», започаткованої Міжнародним фондом «Відродження» у 1999 році, а ратифікація Конвенції ООН про права людей з інвалідністю у 2009 році стала важливим кроком у закріпленні права на інклюзивну освіту. Протягом 2001–2007 років Міністерство освіти і науки України реалізовувало проєкт «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Саме тоді почався дієвий пошук відповіді на питання, як інтегрувати дітей з особливими потребами до загального освітнього процесу [5]. Другим етапом експерименту був українсько-канадський проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», який тривав з 2008 до 2012 рр. Задля підтримки інклюзивної освіти в Україні була створена «Мережа на підтримку інклюзії. Школа – для всіх». Мережа об'єднала громадські організації, батьківські групи, навчальні заклади та інші інституції, які зацікавлені в просуванні інклюзивної політики та інклюзивного навчання в Україні на всіх рівнях суспільства.

Важливим здобутком став «Індекс інклюзії», який був розроблений і введений Тоні Бутом та Мелом Айсоном у співпраці з дослідниками з Манчестерського університету та Центру досліджень інклюзії в освіті (Centre for Studies on Inclusive Education, CSIE) у Великій Британії. Перший випуск Індексу інклюзії було опубліковано у 2000 році, другий – у 2002 році. Сьогодні «Індекс інклюзії» перекладений 32 мовами та використовується в багатьох країнах світу. «Індекс інклюзії» – добірка практичних матеріалів на допомогу в плануванні дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу; механізм самооцінювання, що ґрунтується на трьох ключових аспектах: інклюзивних культурі, політиці і практиці [6, с. 14].

Велике значення для розвитку інклюзивної освіти має Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (розпорядження КМУ № 366 від 14.04.2021) та відповідний План заходів на 2023–2024 роки (розпорядження КМУ № 372 від 25.04.2023). Ці документи спрямовані

на усунення бар’єрів у сфері освіти, соціального захисту та реабілітації. Комплексний підхід забезпечує підвищення нормативного закріплення умов доступності освітнього середовища, кваліфікації педагогів та розширення підтримки осіб з інвалідністю в освітньому процесі.

Аналіз цих документів показує, що система інклюзивної освіти вдосконалюється, орієнтуючись на принципи рівного доступу, універсального дизайну та професійної інтеграції випускників, і рухається до реального досягнення міжнародного рівня забезпечення освіти молоді з особливими потребами. За підтримки міжнародних партнерів, зокрема ЄС, в країні створюються інклюзивні заклади та ресурсні центри, впроваджуються нові методи навчання для дітей з особливими потребами, що сприяє підвищенню якості освіти та наближенню до європейських стандартів. В рамках ініціативи програми «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» передбачено розвиток інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти та створення мережі інклюзивно-ресурсних центрів для підтримки учнів та їхніх сімей. Впроваджуються проєкти місцевих громад та партнерств за підтримки міжнародних фондів, наприклад, програми ЄС EU4Skills, які націлені на професійну та вищу освіту, включаючи навчання педагогів для роботи з інклюзивними групами. Програма ERASMUS+ підтримує інклюзію, забезпечуючи рівні можливості для всіх учасників, зокрема осіб із соціально незахищених верств та людей з інвалідністю, надаючи додаткові гранти на супровід, адаптацію та спеціальні навчальні матеріали; освітні, молодіжні та тренінгові проєкти для створення доступного освітнього середовища і підвищення обізнаності щодо інклюзії та інтеграції. Пріоритет на 2021–2027 рр. – розширення доступу до освіти для всіх, включаючи осіб із особливими потребами, іммігрантів, етнічних меншин та малозабезпечених [7]. Ще однією зі стратегій інклюзії стало створення в Україні практичного інструменту «Довідника з безбар’єрності», який є важливим кроком у побудові суспільства рівних можливостей і залучення, що відповідає європейським стандартам інклюзії [8]. Довідник пропонує практичні рекомендації щодо етичної комунікації, розвитку доступного середовища та створення інклюзивного освітнього простору. Цей інструмент сприяє подоланню стереотипів, розвитку інклюзивного дизайну та формуванню державної політики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для всіх.

Існує декілька моделей інклюзивної освіти, кожна з яких має свої переваги і недоліки та може бути ефективною залежно від конкретних обставин і потреб здобувачів освіти:

– повна інтеграція – всі здобувачі навчаються разом у звичайних аудиторіях із використанням адаптованих методів;

– часткова інтеграція – частина занять проходить в звичайних аудиторіях, а частина – у спеціалізованих кімнатах з підтримкою педагогів-асистентів;

– спеціалізовані програми – навчання в окремих класах або школах із пристосованими матеріалами та підтримкою.

Інклюзивне середовище в університетах за кордоном має багато успішних прикладів, які демонструють різні підходи та стратегії. Закордонні університети, такі як Лідса (Велика Британія), Берклі (Каліфорнія, США), Мельбурна (Австралія), Лунд (Швеція), Національний університет Сінгапуру (NUS), Гумбольдтський університет Берліна (Німеччина) та багато закладів Канади, мають програми, центри ресурсів, інклюзивні офіси, що успішно впроваджують інклюзивну освіту, пропонуючи індивідуальні навчальні плани, адаптовані матеріали, технічні засоби та консультації, а також організовуючи навчання з інклюзії для викладачів.

Інклюзивне навчання стикається з різними бар’єрами та перешкодами, які можуть ускладнювати успішне впровадження інклюзивних практик.

1. Фізичні бар’єри – відсутність рамп, ліфтів, спеціальних меблів та обладнання.
2. Академічні бар’єри – недостатня адаптація навчальних матеріалів, відсутність асистивних технологій.
3. Соціальні бар’єри – стигматизація, дискримінація, обмежений доступ до позакласних активностей.
4. Педагогічні бар’єри – недостатня підготовка викладачів, перевантаженість через нестачу ресурсів.
5. Фінансові бар’єри – обмежене фінансування, високі витрати на адаптацію та спеціальні технології.
6. Інформаційні бар’єри – брак інформації про інклюзивну освіту, практики серед викладачів, батьків та здобувачів освіти.
7. Бюрократичні бар’єри – складність отримання фінансування, нечіткі законодавчі норми.

Розглянемо кроки подолання цих бар’єрів. Важлива роль у розвитку успішної інклюзивної освіти належить підготовці викладачів та персоналу для роботи зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. Підвищення кваліфікації викладачів має включати як теоретичну підготовку (курси, тренінги), так і практичну (семінари, майстер-класи), а також командну роботу з іншими спеціалістами та створення мережі підтримки для обміну досвідом. Залучення викладачів з інвалідністю також є важливим аспектом.

Адаптація навчальних програм і середовища, в якому технології компетентнісного навчання були спрямовані на формування практичних знань, умінь і навичок, є наступним важливим кроком для забезпечення рівних можливостей у навчанні. Програми мають враховувати індивідуальні потреби, бути гнучкими та модульними. Важливо використовувати асистивні технології й онлайн-ресурси, зокрема:

– фліп-методика – вивчення теорії вдома, а на заняттях – практика й обговорення, що дозволяє працювати у власному темпі та отримувати додаткову підтримку;

– віртуальна та доповнена реальність – інтерактивні навчальні середовища, симуляції та лабораторії для безпечного практичного досвіду;

– майстер-класи та воркшопи – взаємодія з експертами у певних галузях для здобуття практичних навичок із додатковою підтримкою;

– соціальне навчання – співпраця здобувачів освіти через онлайн-платформи, що сприяє інтеграції та обміну знаннями.

Проектування інклюзивного освітнього простору є ключовим для інноваційного розвитку закладів освіти. Такий простір можна визначити як структуровану систему педагогічних та організаційних факторів, який сприяє формуванню системи соціальних зв'язків та взаємовідносин між здобувачами, педагогами та соціальними інститутами для ефективного задоволення освітніх потреб, передбачає усунення бар'єрів, адаптацію методик викладання та використання інноваційних технологій для забезпечення комфортного та ефективного навчання для всіх учасників освітнього процесу. Перетворення закладу освіти на інклюзивний передбачає формування пакету нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти, створення спеціальних підрозділів та підготовку фахівців для роботи з особами з особливими освітніми потребами. Забезпечення розумного пристосування, що передбачає надання індивідуалізованої підтримки та адаптацій, є важливим питанням при вступі таких осіб до закладу освіти для їх ефективної участі в навчальному процесі на рівні зі своїми однолітками. Сюди входять наступні аспекти:

1) індивідуальний підхід – адаптація програм і методів навчання відповідно до унікальних потреб здобувачів, можливість збільшення тривалості виконання освітньо-професійної програми та здобуття робітничої спеціальності в межах фахової підготовки;

2) адаптація матеріалів – використання спеціальних ресурсів для осіб із порушеннями зору, слуху чи когнітивними труднощами;

3) фізична доступність – адаптація приміщень, робочих місць, маркування для осіб із вадами зору відповідно до будівельних норм [9];

4) технологічна підтримка – застосування спеціального ПЗ, інтерактивних дошок, планшетів для покращення навчального процесу;

5) інтерактивні методи – гейміфікація, доповнена реальність, онлайн-вікторини, що сприяють активному навчанню та розвитку асоціативного мислення, підвищують мотивацію та ефективність навчання;

6) гнучке викладання – зміна методів подачі матеріалу та оцінювання, врахування індивідуальних потреб (додатковий час, альтернативні способи перевірки знань, наприклад, усна перевірка замість письмової для здобувачів з дислексією);

7) психологічна та емоційна підтримка – доступ до психологів, груп підтримки, методів когнітивно-поведінкової терапії;

8) соціальна адаптація – залучення до наукових, творчих, спортивних заходів, студентського самоврядування;

9) соціальний супровід – інформаційні кампанії (розробка і поширення буклетів і плакатів, що інформують про права та можливості здобувачів з особливими освітніми потребами; анкетування здобувачів з визначенням їх потреб і допомоги), допомога з житлом, реабілітаційними засобами, організація супроводу та волонтерської допомоги;

10) співпраця з родиною та громадою – включення батьків у процес планування та впровадження розумного пристосування, співпраця з громадськими організаціями для надання додаткових ресурсів та підтримки.

Спільні заходи, інклюзивна культура, менторські програми та залучення родини сприяють соціальній інтеграції та допомагають дітям розкрити свій потенціал. Важливо, щоб кожен здобувач освіти відчував себе частиною спільноти та отримував необхідну підтримку для успіху в навчанні та житті.

Таким чином необхідне створення такого середовища, яке забезпечує осмислення кожним здобувачем з особливими потребами бути членом колективу закладу, визначення своїх позицій в ньому, набуття суспільно значущих соціальних і професійних якостей.

Третій рік триває війна. Інклюзивна освіта під час воєнних дій стикається з численними викликами, особливо для здобувачів з порушеннями опорно-рухового апарату. Серед основних труднощів:

– переміщення та евакуація: недостатня доступність бомбосховищ та укриття; складність швидкого та безпечного переміщення до укриття під час повітряної тривоги;

– порушення навчального процесу: часті повітряні тривоги та евакуації призводять до переривання навчання, відсутність стабільного та безпечного середовища для навчання;

– обмежений доступ до ресурсів: до спеціальних навчальних матеріалів та обладнання, особливо за час частих вимкнень світла, відсутність належної підтримки та послуг, таких як фізична терапія та інші реабілітаційні заходи;

– психологічний стрес: військові дії, постійна загроза небезпеки, хвилювання за близьких призводять до високого рівня стресу та тривожності у здобувачів, що впливає на їхнє навчання та загальний стан здоров'я.

Дистанційна освіта може бути рішенням для забезпечення безперервності навчання під час війни, але вона має свої недоліки, особливо щодо соціалізації здобувачів з особливими освітніми потребами. Вони можуть почуватися ізольованими, втратити можливість безпосередньої взаємодії з однолітками та викладачами, що

важливо для їхнього соціального та емоційного розвитку. Тут вступають в дію модернізація бомбосховищ та укриття; гібридна модель навчання, коли здобувачі беруть участь у навчанні з дому, але також мають можливість соціалізації під час безпечних періодів, створення спеціальних груп для дистанційного навчання з інтерактивними сесіями для підтримки соціальних взаємодій. Ще одним з викликів є адаптація ветеранів з обмеженими можливостями, серед яких багато молодих людей. Необхідно буде створення індивідуальних навчальних планів для таких здобувачів освіти на базі комбінування очної, дистанційної та дуальної освіти.

В умовах військового стану викладачі потребують нових компетенцій, переосмислення методів і технологій навчання. Вони працюють в екстремальних ситуаціях, дбають про фізичне та психічне здоров’я здобувачів, навчаються і мотивують їх в умовах невизначеності, що додає додаткові навантаження. З початком повномасштабного вторгнення акцент був на методичній та технічній підтримці, але наразі на першому плані залишається потреба в психологічно-методичній підтримці. Викладачі потребують знань щодо дій в екстрених ситуаціях, надання першої допомоги та розпізнавання ознак стресу та психологічної травми у здобувачів освіти. Водночас важлива психоемоційна підтримка для самих викладачів, щоб вони могли допомогти здобувачам, демонструючи власну рівновагу. Тому необхідні заходи з психолого-педагогічної підготовки, зокрема онлайн-лекції за участі провідних зарубіжних і вітчизняних науковців, практично орієнтовані заходи (вебінари, групові тренінги) для зниження стресу та підвищення стійкості, індивідуальні консультації психолога та тренінги для батьків.

Інклюзивна освіта в навчальних закладах продовжує розвиватися і адаптуватися до нових викликів та можливостей. Основні перспективи та напрямки розвитку включають наступне:

– використання цифрових технологій: для забезпечення доступу до навчальних матеріалів без фізичних обмежень;

– індивідуалізація навчання: створення персоналізованих навчальних планів, що враховують потреби кожного здобувача освіти;

– підготовка викладачів: розширення програм професійного розвитку для роботи з інклюзивними здобувачами, застосування сучасних методик;

– інтердисциплінарний підхід: залучення фахівців різних галузей (психологів, логопедів, спеціальних педагогів) для комплексної підтримки;

– вдосконалення законодавства: посилення гарантій для захисту прав здобувачів з особливими потребами;

– розширення фінансування: збільшення державних та недержавних програм для забезпечення доступності та якості інклюзивної освіти;

– застосування штучного інтелекту: для створення адаптивних навчальних програм та індивідуальних рекомендацій;

– проєктно-орієнтоване навчання та STEM/STEAM-освіта: залучення здобувачів до міждисциплінарного навчання через адаптоване обладнання;

– використання віртуальної та доповненої реальності: для створення інтерактивних навчальних середовищ в безпечному та доступному форматі;

– адаптація матеріалів: забезпечення доступності матеріалів у різних форматах (аудіокниги, субтитровані відео, матеріали для екранних рідерів);

– розвиток універсального дизайну: створення навчального процесу, доступного для всіх здобувачів;

– поліпшення фізичної доступності: створення зручних входів, ліфтів та спеціалізованих приміщень;

– співпраця з громадськими організаціями, благодійними фондами та ЗМІ: розширення можливостей фінансування, обміну досвідом та проведення інформаційної кампанії на підтримку інклюзивної освіти;

– міжнародне співробітництво: запозичення передового досвіду інших країн, участь у міжнародних програмах і проєктах.

Ці напрямки розвитку спрямовані на створення інклюзивного освітнього середовища, де кожен здобувач освіти зможе реалізувати свій потенціал.

Висновки. Інклюзивна освіта – це фундаментальний підхід до навчання, який передбачає створення такого освітнього середовища, де кожен здобувач освіти, незалежно від своїх індивідуальних особливостей, потреб та можливостей, має рівні шанси на успішне навчання та розвиток. Це означає, що всі діти, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби, навчаються разом у закладах освіти, отримуючи необхідну підтримку для досягнення своїх навчальних цілей та підготовку до успішної професійної кар’єри і суспільного життя.

Використана література:

1. Чайковський М. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. докт. пед. наук. Старобільськ, 2016. 570 с. URL : https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/640/Chaikovsk%20dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Поліхроніді А. Г. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. Наука і освіта. 2016. № 6. С. 82–85. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/6_2016/16.pdf.
3. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року. URL : http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf.
5. Науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах». URL : http://ussf.kiev.ua/projects/naukovo-pedahohichnyi-eksperyment-sotsialna-adaptatsiia-ta-intehratsiia-v-suspilstvo-ditei-z-osoblyvostiamy-psykhofizychnoho-rozvytku-shliakhom-orhanizatsii-ikh-navchannia-u-zahalnoosvitnikh-zakladakh.html.
6. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
7. Еразмус+ інклюзивність та екологічність. URL : https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizaczij/erazmus-ta-inklyuziya/.
8. Довідник безбар'єрності. URL : https://bf.in.ua/.
9. Щодо забезпечення доступності закладів освіти осіб з ООП : Лист МОН України від 05.04.2019 р. № 1/9-223. URL : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/1084_vkh_1_9-223.pdf.

References:

1. Tchaikovsky M. (2016). Teoriya i praktyka sotsialno-pedagogichnoyi roboty z moloddyu z osoblyvymy potrebamy v umovakh inkluzyvnogo osvitnogo prostoru [Theory and practice of socio-pedagogical work with youth with special needs in an inclusive educational space]. *Doctor's thesis*. Starobilsk. URL : https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/640/Chaikovsk%20dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
2. Polychronidis A. G**.** (2016). Stvorennya inklyuzyvnogo osvitnogo seredovyshcha v suchasnykh navchalnykh zakladakh [Creating an inclusive educational environment in modern educational institutions]. *Nauka i osvita – Science and education, 6,* 82–85. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/6_2016/16.pdf [in Ukrainian].
3. Kolupayeva, A.A., & Taranchenko, O.M. (2016). *Inkliuzyvna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]*. Kyiv: TOV «ATOPOL» [in Ukraine].
4. Zahalna deklaratsiya prav lyudyny. Heneralna Asambleya OON 10 hrudnya 1948 roku [Universal Declaration of Human Rights. UN General Assembly December 10, 1948]. (n.d.). *kr-admin.gov.ua.* URL : http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf [in Ukrainian].
5. Naukovo-pedahohichnyy eksperiment «Sotsial'na adaptatsiya ta intehratsiya v suspil'stvo ditya z osoblyvostyamy psykho-fizychnoho rozvytku shlyakhom orhanizatsiyi yikh navchannya u zahal'noosvitnikh zakladakh» [Scientific and pedagogical experiment «Social adaptation and integration into society of children with psychophysical development characteristics by organizing their education in general educational institutions»]. *ussf.kiev.ua.* URL : http://ussf.kiev.ua/projects/naukovo-pedahohichnyi-eksperyment-sotsialna-adaptatsiia-ta-intehratsiia-v-suspilstvo-ditei-z-osoblyvostiamy-psykhofizychnoho-rozvytku-shliakhom-orhanizatsii-ikh-navchannia-u-zahalnoosvitnikh-zakladakh.html [in Ukrainian].
6. Poroshenko M. A. (2019) *Inklyuzyvna osvita [Inclusive education].* Kyiv: TOV «Ahenstvo «Ukrayina» [in Ukrainian].
7. Erazmus+ inklyuzyvnist' ta ekolohichnist' [Erasmus+ Inclusion and Sustainability]. *erasmusplus.org.ua.* URL : https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizaczij/erazmus-ta-inklyuziya/ [in Ukrainian].
8. Dovidnyk bezbar'yernosti [Accessibility Guide]. *bf.in.ua.* URL : https://bf.in.ua/ [in Ukrainian].
9. Shchodo zabezpechennya dostupnosti zakladiv osvity osib z OOP: Lyst MON Ukrayiny vid 05.04.2019 r. № 1/9-223 [Regarding ensuring accessibility of educational institutions for persons with disabilities: Letter from the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 05.04.2019 No. 1/9-223]. *nus.org.ua.* URL : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/1084_vkh_1_9-223.pdf [in Ukrainian].

Gorlichenko M., Gonimar V., Orekhovska N. Education without barriers: creating a future for everyone

The article examines modern approaches and key aspects of implementing inclusive education in educational institutions. The main attention is paid to creating an accessible and barrier-free learning environment for students with special educational needs. The main models of inclusive education are analyzed, including full, partial integration and specialized programs, their advantages and challenges of implementation are applied. Special attention is paid to the adaptation of curricula, the use of competency-based learning technologies and assistive technologies that contribute to ensuring equal access to knowledge. Successful practices of inclusion in professional pre-higher and higher education are considered, the importance of developing methodological recommendations, differentiated tasks and digital resources to support students with special needs is emphasized. The role of teachers in creating an inclusive educational environment, their training and advanced training is analyzed. The challenges faced by educational institutions when implementing inclusive approaches are also examined, in particular the necessary modernization of the material and technical base, the development of regulatory documents and the implementation of effective teaching methods. The prospects for the development of inclusive education in the context of the digitalization of the educational process, the use of an online platform, interactive educational materials and virtual reality to expand the possibilities of inclusive education are separately highlighted. An important aspect is the provision of psychological support for education seekers, the creation of a tolerant environment that promotes their socialization and adaptation to the educational process. As a result, the necessary comprehensive approach to the implementation of inclusive education is emphasized, which includes cooperation between state institutions, educational institutions, public organizations and employers. Creating equal opportunities for all education seekers contributes to their professional self-realization and active participation in public life.

Key words: *inclusion, inclusive education, inclusive environment, educational process, students with special educational needs, accessibility, individualization, equal opportunities.*